

Nevzhľadne vypadajúci, zarastení pohania so sekerami, mečmi, kopijami, štípmi a okuliarovými helmami, ktorí brázdili rozbúrené more, aby sa vrhali na nič netušiacich mníchov odriekajúcich modlitby v tichých zákutiach kláštorov. Nakoľko sa táto predstava zakladá na realite a do akej miery ide o kliše, ktoré vzniklo až v posledných dvoch storočiach?

Doba vikinská je obdobím, ktoré stojí na pomedzí prehistorickej a historickej doby. Prameňov o tejto historickej perióde máme málo, ale neúmerne viac, ako ich je dochovaných napríklad o Slovanoch. Všeobecne platí, že najistejším zdrojom informácií sú hmotné pramene, čiže archeologické nálezy. Tie je však možné kombinovať s prameňmi písomnými, ktoré sú dvojitého typu – pramene staroseverské a pramene o starých Severanoch. Pri bádani je tak možné kombinovať archeologické nálezy so ságami, skaldskými básňami, runovými nápismi, anglosaskými zdrojmi alebo napríklad s arabskými cestopismi. Rovnako ako pri skúmaní iných období, tak aj k prameňom doby vikinskej je potrebné pristupovať kriticky, chápať ich v kontexte doby a nepodliehať ich zdanlivej kráse.

Počiatok doby vikinskej je kladený do roku 793, presnejšie do 8. júna, kedy bolo vyplienené jedno z najdôležitejších stredísk anglosaskej cirkvi, kláštor sv. Cuthbertha v Lindisfarne. Aj keď vieme, že už skoršie prebehlo niekoľko menších útokov na západoeurópske pobrežie, tento akt otriasol súdobou kresťanskou Európou. Tí čo prežili lamentovali a prijímali kondolencie od významných cirkevných predstaviteľov, ktorí hľadali vinníkov medzi anglosaskou svetskou mocou, ktorú Boh potrestal za mánotratnosť a nákladnosť ich oblečenia. A podobné nájazdy prebiehali počas nasledujúcich troch storočí.

Pravda je však taká, že Severania organizovali nájazdy už omnoho skôr, prinajmenšom od začiatku 6. storočia. Počas nasledujúcich dvoch storočí, ktoré sa nesli v duchu intenzívnych bojov v Pobaltí, prakticky ovládli obchod v Baltskom mori. Nájazd na Lindisfarne vtedy nebol ničím novým – okrem toho, že predstavoval útok na kresťanský svätostánok a že christianizovanej Európe ukázal jej slabiny. V dobe útoku na Lindisfarne už museli Severania ovládať more a vodné toky od Anglicka po ruskú Ladogu, a nimi kontrolovaný priestor sa v nasledujúcich storočiach ďalej rozširoval. To všetko vďaka jedinečným, rýchlym a dobre manévrovateľným lodiam s nízkym ponorom, ku ktorým by sme iba ťažko hľadali obdobu.

Všeobecne prevláda predstava, že vikingovia tvorili „národ“ alebo „kmeň“. No vikingami sa označovali iba tí, ktorí sa vydávali na nájazdy – na viking, čiže pomerne obmedzená časť obyvateľstva. Väčšinová populácia sa živila hospodárením na dedičných statkoch. Je možné dodať zaujímavosť, že v dobových prameňoch sa označením vikingr myslí agresívny bojovník, ktorý nie je akceptovaný väčšinou spoločnosťou. Môžeme si predstaviť, že sa na nájazdy vydávali tí, ktorí boli odsúdení k vyhnanstvu, a taktiež mohli byť beztretné zabití. Rovnako tak sa ale na nájazdy vydávali králi a ďalší príslušníci aristokracie, ktorí túžili po zárobku, alebo obchodníci, ktorí si uvedomovali, aké neisté je remeslo, a hľadali istejšiu alternatívu. Preto sa povaha nájazdov líši – niekedy ide o systematické výpravy celých kráľovstiev, inokedy ide o náhodné konflikty menšieho rozsahu. Väčšinovú populáciu, ktorá sa často omylne zamieňa s vikingami, označujeme ako starých Severanov, a je preto nepresné, ak hovoríme o „vikinskom boji“, „vikinskom panteóne“ alebo „vikinských národoch“. Z toho dôvodu budeme používať výrazy „starí Severania“ a „staroseverský“ namiesto „vikingovia“ a „vikinský“. Záujemcovia o dobu vikinskú sa najčastejšie zameriavajú na štyri témy: spoločenská hierarchia, vojenstvo, každodenný a náboženský život. Preto sa pokúsime o týchto zaujímavých témach v krátkosti pohovoriť a vystihnúť ich základní rysy.

Už sme hovorili, že väčšinovú populáciu tvorili rôzne majetní statkári hospodáriaci na rodových panstvách, ktoré v predstavách stredovekých ľudí tvorili akési mikrokozmy. Statkári sa pravidelne schádzali na snemoch, tzv. þingoch, na ktorých sa súdilo podľa ústne tradovaného práva. V súvislosti s hierarchiou sa často hovorí o elitách, medzi ktoré môžeme zaradiť jarlov a kráľov,

ktorých úlohou bolo viesť ľud do vojny, chrániť územie, garantovať zákon alebo riešiť vnútorné problémy jednotlivých kráľovstiev. Doba vikinská je obdobím, kedy sa formovali moderné škandinávské štáty do približnej podoby, v akej ich poznáme dnes. Celá Škandinávia bola prvotne rozdelená do malých kráľovstiev, ktoré boli postupne zlučované a centralizované panovníckymi rodmi do kráľovstiev Dánov, Švédov a Nórov. Tieto kráľovstvá boli ďalej územne delené na menšie kraje s vlastnými snemami.

Vojna zohrávala v dobe vikinskej pochopiteľne veľkú úlohu. Prakticky každý muž bol potenciálnym bojovníkom. V bojovej spoločnosti, akou je tá staroseverská, sa prijatie do radov mužov rovnalo prijatiu so bojovníckej spoločnosti. Vojna bola doménou mužov. Bojom sa riešili ako najväčšie politické spory, tak aj tie najmenšie a zdanlivo neškodné sedliacke hádky o kôpky sena alebo vyplavenú veľrybu. Verilo sa, že iba prostredníctvom boja bolo možné dosiahnuť zmier. Nie je pravdou, že by starí Severania bažili po krvi, ale kvôli permanentnému boju o moc a nesmiernej spoločenskej citlivosti na urážky na cti sa staroseverská spoločnosť nachádzala v kontinuálnom vojnovom stave, ktorý dnes iba ťažko pochopíme. Bolo celkom prirodzené, že muži u seba nosili tri zbrane, ktoré odkladali iba pri vstupe na posvätné miesta, kde bolo zakázané zabíjať. Sediaci bojovali s kopijami, sekerami a štítmami, prípadne mečmi, zatiaľ čo elitní bojovníci a príslušníci kráľovských družín bojovali primárne mečmi alebo nákladne zdobenými sekerami a kopijami, a mohli si dovoliť aj kovovú ochranu tela – prilbu a krúžkovú zbroj. Tu je možné spomenúť, že bojové helmy starých Severanov nikdy nemali rohy. Tento mýtus vznikol až na základe interpretácií Wagnerových oper.

Čo sa týka každodenného života, väčšina populácie žila na statkoch, ktoré museli byť sebestačné. Z toho vyplýva, že hospodár so svojimi čel'adníkmi zvládal všetky potrebné remeslá od honelníctva, cez výrobu strešných krytín až po základy kováčskych prác alebo výrobu šípov. Gazdiné s dievčatami mali na starosti prípravu jedál, starostlivosť o dobytok a výrobu oblečenia. S podradnejšími prácami u zámožnejších sedliakov mohli vypomáhať otroci, ktorí neboli súčasťou hierarchie, pretože s nimi bolo vo väčšine prípadov nakladané ako s majetkom, nie nepodobným zvieratám.

Mimo statkov samozrejme vznikali aj prvé mestá, v ktorých fungoval čulý obchodný ruch. Starí Severania na rozdiel od dnešných predsudkov, venovali svojmu vzhľadu veľkú starostlivosť, jedenkrát týždenne sa umývali, vlasy a fúzy si upravovali do účesov, strihali si nechty a čistili uši. Ich pracovné odevy boli praktické a boli navrhované tak, aby sa v nich dalo pracovať i pri nízkych teplotách a počas nepriaznivého počasia. Slávnostné odevy boli až neprakticky módné, vypasované a farbené.

Náboženský život nebol od každodenného života nijako oddelený, naopak bol jeho neoddeliteľnou súčasťou, čo platilo všeobecne pre stredovekého človeka, pohana aj kresťana. U laickej verejnosti prevláda predstava, že starí Severania boli ortodoxní pohania veštiaci z rún, ktorým bolo po dlhom a úpornom vzdore nútené kresťanstvo. Faktom je, že viera predkov, ktorá sa skladala z rôznych ceremónií venovaných vyšším a nižším božstvám, sa medzi prostým ľudom udržovala pomerne dlho, a nižšie božstvá (napr. elfovia) pretrvali vo folklóre až do nie dávnych dôb. Určite však nie je pravda, že by sa kresťanstvo šírilo extrémne násilnou formou. Christianizácia prebiehala zhora, čo v praxi znamená, že elity prijímali krst preto, aby získali politický vplyv. Králi následne vyžadovali rovnaké vierovyznanie aj od ostatných. Nižšie postavení Severania sa nechávali dobrovoľne pokrstiť, aby získali u christianizovaných elit postavenie. Škandinávská christianizácia intenzívne prebiehala od 10. stor. a na konci nasledujúceho storočia bola prakticky dovŕšená. Pri christianizácii boli zámerne vytvárané analógie, vďaka ktorým nebol rozdiel náboženstiev značný. Kristus bol pôvodne jedným z bohov panteónu, ktorého si mohli ľudia vybrať za svojho patróna, a až neskôr sa osamostatnil. Božia trojjedinosť však dlho bola komplikovanou a ťažko zrozumiteľnou záležitosťou. Kresťanské kostoly boli zámerne stavané na

miestach, kde pôvodne stály pohanské svätyne. Prijatím kresťanstva sa Škandinávia začlenila do kresťanského sveta, vďaka ktorému sa mimo iného zachovala väčšina písomných prameňov z vikinského obdobia.

S prijatím kresťanstva ide ruka v ruku tiež „koniec“ doby vikinskej. Obvykle sa za tento koniec považuje rok 1066, kedy sa nórsky kráľ Harald Krutý neúspešne pokúsil dobyť anglický trón. Rovnako ako v počiatku doby vikinskej, aj tu ide skôr o núdzové riešenie vyjadrené potrebou ohraničiť významný historický úsek. Akúkoľvek dejinnú dobu totiž nie je možné datovať absolútne, pretože história sa nemení zo dňa na deň. Ako sa doba vikinská rodila v kultúrnej a jazykovej zmene a expanzii do pobaltského a severného morského priestoru počas 7. a 8. stor., tak aj jej koniec bol dielom dlhotrvajúceho kultúrneho prerodu do kresťanskej spoločnosti a pomaly ustávajúcich nájazdov, ktoré trvali snáď až do 12. stor. Týmto bola zavŕšená ikonická doba vikinská, ktorá sa niesla v znamení tvrdých bojov o moc a poklady, ale ktorá rovnako bola obdobím veľkolepých objavných ciest (prvé objavenie Ameriky), či napríklad lodných inovácií, ktoré predbehli svoju dobu. Preto stojí za to si túto periódu stále pripomínať a venovať jej štúdiu viac času, ako človek venuje prečítaniu predloženého textu.